

תוכן עניינים

מבוא.....	3
שאלת המחקר והנחת המחקר.....	5
הנחת המחקר.....	5
משתנה בלתי תלוי.....	6
משתנה תלוי.....	6
רקע כללי ליחסים בין רוסיה לבין סוריה.....	7
רקע כללי למעורבות רוסיה בסוריה במאה ה-21.....	13
מעורבות רוסיה בסוריה לפני 2011.....	15
מעורבות רוסיה במלחמה בסוריה לאחר 2011.....	18
דיון בסיבות למעורבות מצד של רוסיה.....	20
מסקנות ותשובה לשאלת המחקר.....	22
מקורות ביבליוגרפיים.....	24

מבוא

במשך עשרות שנים, ברית המועצות ורוסיה באופן עקבי תמכו במספר מדינות הערב במזרח התיכון, כולל מצריים וסוריה. אבל רק עם סוריה היחסים המיוחדים התמשכו פרק זמן כל כך ארוך. ורק את סוריה רוסיה תומכת ברמה כל כך משמעותית במזרח התיכון, כולל גם מעורבות במלחמת האזרחים בשטח המדינה הערבית זו. מתבקשת השאלה מדוע הקשר בין המדינות נשאר כל כך יציב לאחר כל העשורים אלה? בעבודה הנוכחית, כדי לענות לשאלה כזו, אצטרך לדון בהיסטוריה של היחסים קודם בין ברית המועצות וסוריה ואחר כך בין הפדרציה הרוסית עם סוריה.

בניתוח היחסים אצא מנקודת ההנחה שהמשכיות ביחסים כזו היא תוצרת הקונפליקטים והאינטרסים שיוצאים מחוץ לאזור של מזרח התיכון והאינטרסים המקומיים של מדינות הערב ורוסיה עצמה.¹ כלומר, הסיבה למעורבות זו היא חיצונית וגדולה מההיקף של התמיכה כשלעצמה, למרות שהתמיכה אולי נראית מיותרת, ענקית מידי ואף לא מועילה כלכלית לברית המועצות דאז. אבל לדעתי יש הגיון פנימי מובהק בקבלת ההחלטות על-ידי ברית המועצות ואחר כך רוסיה, אפילו אם הן לא שמו דגש על הצד הכלכלי והפיננסי של מדיניותן.

הרי אם לנתח רק את היסטוריה של היחסים מבלי להקשר למלחמה הקרה, אי אפשר להבין למה היחסים השתמרו זמן רב כלל וכלל, וההנחה שלי היא שהקונפליקט העיקרי, כלומר, המלחמה הקרה עצמה, הייתה הסיבה למעורבות כל כך פעילה של ברית המועצות. כפי שניתן לראות גם היום, החלטות רבות של רוסיה בקונפליקטים לוקאליים וגלובאליים מוגדרות על-ידי מערכת היחסים המורכבת ובמידה רבה עוינת למדי בין רוסיה ומדינות המערב.² הטענה שתמונה בהנחתי הינה שדווקא העוינות זו הייתה אבן היסוד של התמיכה והיחסים המיוחדים שבין ברית המועצות וסוריה ורוסיה מאוחר יותר. הקשר בין ההיבטים הלוקאליים והגלובאליים מסביר את המחנה המשותף שבין המשטר הקומוניסטי בעת ברית המועצות והמשטר הרוסיה המודרני (הרחוק מקומוניזם במיוחד) העכשווי.

כדי לענות על השאלה העיקרית בעבודה הקצרה, אצטרך להתייחס לכמה נושאים מרכזיים בקצרה ולהסביר אותם באופן תמציתי. לדעתי, יש להתייחס גם לכל ההיסטוריה של היחסים בין סוריה ורוסיה, כדי לנתח את בסיס היחסים. בשביל זה אתחיל מהסקירה של ההיסטוריה של היחסים בין רוסיה וסוריה בראשיתם, בשנות ה-1950, כאשר מערכת היחסים נוסדה והתחילה להתפתח.³ באותו הפרק של רקע כללי ליחסים בין רוסיה לבין סוריה, בהמשך אדון גם בתמורות ושינויים ביחסים בין המדינות שהתרחשו עד לקריסת ברית המועצות והשינויים המהותיים במדיניות שלה בשנים אחרונות של ברית המועצות, בין 1987 ולבין 1991.

בפרק הבא, רקע כללי למעורבות רוסיה בסוריה במאה ה-21 קודם אדון ביחסים המורכבים בשנות ה-1990 בין המדינות, ואחר כך אתייחס לשינויים בתחילת המאה ה-21 שגרמו לשיתוף הפעולה הצמוד בין

¹ בגנו-מולדבסקי, א' (2013). מדיניות החוץ של רוסיה במזרח התיכון: ללא שינוי ניכר באופק. המכון למחקרי בטחון הלאומי, עדן אסטרטגי, 15, עמ' 118.

² אדמסקי, ד' (2016). ההתערבות הרוסית בסוריה: משמעויות אסטרטגיות ולקחים מערכתיים. עשתונות, 13. מרכז המחקר, המכללה לביטחון לאומי, עמ' 7-8.

³ Freedman, R. O. (2018). From Khrushchev and Brezhnev to Putin: Has Moscow's Policy in the Middle East Come Full Circle?. *Contemporary Review of the Middle East*, 5(2), 102.

רוסיה וסוריה. בפרק הבא, שיוקדש ליחסים בין המדינות לפני 2011 אדון בדרך השינויים, שקדמו לתקופה זו, גרמו בסוף להיווצרות הברית בין המדינות ותרמו לתמיכה מסיבית יותר מצד רוסיה בסוריה.⁴ ובפרק מעורבות רוסיה במלחמה בסוריה לאחר 2011 אדון במצב הנוכחי של המעורבות פעילה ביותר של רוסיה במלחמה זו לצד סוריה, התערבות צבאית, פוליטית, כלכלית ועוד. אחר כך, בפרק של דיון אנתח את הסיבות למעורבות מצד רוסיה במשך כל התקופות העיקריות הנ"ל כדי לתת רקע לתשובה לשאלת המחקר. לבסוף, בפרק שיוקדש למסקנות אפרט את מסקנות העבודה ואתייחס לשאלת המחקר והנחת היסוד שלי סופית.

בעבודה אסמך על מספר מקורות שמתייחסים להיבטים מרכזיים של נושא העבודה, כגון: יחסים דיפלומטיים, צבאיים, כלכליים בין ברית המועצות (ואחר כך רוסיה) עם סוריה, ההיבט הצבאי-האסטרטגי, התמורות ביחסים בינלאומיים בהקשר ליחסים בין המדינות, הקשר בין היחסים אלה ולבין המלחמה הקרה והפוליטיקה הקשורה למלחמה זו. בין המקורות אשתמש במאמר של בגנו-מולדבסקי העוסק בסקירה מתומצתת של תולדות היחסים בין סוריה לבין רוסיה.

המאמר הנ"ל של פרידמן (Freedman) הינו מפורט יותר, למרות שגם כן מתומצתת. המאמר של אוליגיי (Oligie) עוסק בנושא זה גם כן, אבל הוא לא פונה להיסטוריה של המעורבות, אלא דן רק בתקופה הנוכחית.⁵ המאמר גם מתייחס לתפיסות שונות במחקר לגבי המניעים והסיבות למעורבות הצבאית של רוסיה במלחמת סוריה.

חוץ מזה, אנצל את ספרו של אדמסקי שעוסק בתפיסות רוסיות של האסטרטגיה הצבאית. בספר המחבר מתייחס לצד הצבאי של היחסים בין סוריה ורוסיה ועוד בגורמים הקשורים לנושא זה.⁶ חוץ מזה, הוא פונה להגיון קבלת ההחלטות ביחס לענייני צבא, קביעת יעדים וכלים להשגת מטרות פוליטיות ועוד מספר היבטים חשובים נוספים. במאמר קצר של ערן יש התייחסות ליחסים בין ארה"ב וברית המועצות ביחס למזרח התיכון, ואזי אשתמש גם בו. אבל המאמר הגדול הנ"ל של לונד (Lund) הינו עוד יותר חשוב ומפורט ונוגע לנושאים אלה (ועוד רבים אחרים רלוונטיים מאוד לנושא העבודה) באופן מפורט יותר.

יש גם חומר נוסף רלוונטי לנושא העבודה במאמרים של היידמן, הייל, קופמן ורוגינסקי ועוד מחברים. אצל הייל (Hale) יש התייחסות למערכת שלמה של יחסים בינלאומיים ביחס לתפקיד רוסיה בסוריה, הרי המאמר דן ביחסים עם טורקיה וארה"ב, שמוסיף חומר על ההיסטוריה העכשווית של יחסי רוסיה-סוריה.⁷ במאמר של היידמן (Heydemann) יש גם כן התייחסות לכוחות שונים, במיוחד כוחות וקבוצות שתחת חסות מעצמות וכוחות גדולים יותר מעורבים בסוריה. זה מוסיף לרקע העבודה לא מעט.

קופמן ורוגינסקי דנים בנושא מרכזי של הגדרת היעדים והמשאלות של רוסיה בסוריה. ז"א הם מנסים לענות לשאלות מסוג "מהי הניצחון של רוסיה בנסיבות הקיימות בסוריה?" המאמר מתקשר

⁴ Lund, A. (2019). From cold war to civil war: 75 years of Russian-Syrian relations. *Stockholm: Swedish Institute of International Affairs (UI) 7*, pp. 18-20.

⁵ Oligie, C. N. (2019). Why Russia is involved in the Syrian Civil War: One Issue, Many Views. *Acta Universitatis Danubius. Relationes Internationales*, 12(1), p. 130-131.

⁶ אדמסקי, ההתערבות הרוסית בסוריה, עמ' 12-14.

⁷ Hale, W. (2019). Turkey, the US, Russia, and the Syrian Civil War. *Insight Turkey*, 21(4), pp. 26-27; 30-31.